

**MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEK OILAVIY MAROSIMLARIGA
BAG'ISHLANGAN TADQIQOTLAR****Rahmonova Dinora Qosim qizi**

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Xamdam Ismoilov

filologiya fanlari nomzodi, dotsent

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, O'zbekiston
(Toshkent, O'zbekiston)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalqining oilaviy marosimlari xususida batafsil ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Shuningdek, mustaqillik yillarida xalqimizning milliy qadriyatlarga qaratilgan e'tibori va ijtimoiy hayoti haqida tahliliy fikr-mulohazalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: oilaviy marosim, an'ana, udum, ijtimoiy hayot, urf-odat, islohot

**ИССЛЕДОВАНИЕ, ПОСВЯЩЕННОЕ ЎЗБЕКСКИМ
СЕМЕЙНЫМ ОБРЯДАМ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ****Динора Рахмонова Касым кизи**

Государственный институт искусства и культуры Узбекистана

Хамдам Исмаилов

кандидат филологических наук, доцент

Государственный институт искусства и культуры Узбекистана,
Ўзбекистан
(Ташкент, Ўзбекистан)

Аннотация: В данной статье представлена подробная информация о семейных обрядах узбекского народа. Также анализируется то внимание, которое уделялось национальным ценностям и общественной жизни нашего народа в годы независимости.

Ключевые слова: семейный обряд, традиция, обычаи, общественная жизнь, обычаи, реформа.

**RESEARCH DEDICATED TO UZBEK FAMILY CEREMONIES IN
THE YEARS OF INDEPENDENCE****Dinora Rahmonova Kasim qizi**

State Institute of Art and Culture of Uzbekistan

Khamdam Ismailovcandidate of philological sciences, associate professor
State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Uzbekistan
(Tashkent, Uzbekistan)

Annotation: This article provides detailed information on family ceremonies of the Uzbek people. It also analyzes the attention paid to the national values and social life of our people during the years of independence.

Keywords: family ceremony, tradition, customs, social life, customs, reform

O`tgan XX asr so`nggi choragidan boshlab dunyo miqiyosida etnolog va sotsial antropologlar tomonidan marosimlarni xalq madaniyatining fenomeni tarzida o`rganishga alohida e`tibor qaratildi va aynan mazkur mavzu doirasida bajarilgan ilmiy tadqiqotlar fandagi dolzarb mavzulardan biri tarzida e`tirof etila boshlandi. Ayniqsa so`nggi o`n yilliklarda dunyo miqiyosida kechayotgan globalizatsion jarayonlar etnik xususiyatlarning saqlab qolish omillarini va milliy marosimlarni tadqiq etish muammosini dolzarb muammolar tarzida kun tartibiga qo`yilishiga sabab bo`lmoqda.

O`zbek xalqining qadimiy rasm-rusumlari, dunyoqarashi, ishonch-e`tiqodlari, turmush-tarzi va hayot haqidagi falsafiy qarashlari, asrlar bo`yi jamlangan hayotiy tajribalari va turmush ko`nikmalarini o`zida mujassamlashtirgan eng jozibali marosimlarimizdan biri - nikoh to`yidir. Xalqimizning qadimiy e`tiqodlarini, madaniyat tarixi, orzu intilishlari, hayotga munosabatini o`rganishda nikoh to`yi bilan bog`liq marosimlar muhim ahamiyatga egadir.

Dunyodagi ko'plab boshqa xalqlar singari o'zbek to'y marosimlari sirasida nikoh to'ylari uzining turli xildagi marosimlarga, irim-sirimlarga boyligi, etnografik manbalarining rang-barangligi bilan alohida ajrab turadi.

O'zbek xalqi qadim o'tmishdan bugungi kungacha o'zining boy tarixi, ma'naviy qadriyatlari, milliy urf-odatlariga ega bo'lib, zamonlar osha uni o'z qalbi va ma'naviyatiga saqlab kelib, avloddan-avlodga meros qilib qoldirib kelmoqda. Tarix insoniyat hayotining shakllanishi, taraqqiy etib borishi va kelajak uchun zaruriy ehtiyojlarni yaratishga asos bo'lib xizmat qilishi bilan birgalikda, o'tmish ajdodlarimizning bosib o'tgan turmush tarzini halollik, haqqoniylik hamda tanqidiy ruhda tahlil qilishni ham o'z zimmasiga yuklaydi.

Tarixni o'rganish, tarixiy voqealarni kelajak avlodga haqqoniy ochib berish haqida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida quyidagi fikrlarni bildirgan: "El yurtimiz o'zining ko'p asrlik tarixi davomida mash'um xatarlarni necha bor ko'rgan, ularning jabrini tortgan. Shunday asoratlar tufayli tilimiz, dinimiz va ma'naviyatimiz bir paytlar qanday xavf ostida qolganini barchamiz yaxshi bilamiz. Ana shu fojiali o'tmish, bosib o'tgan mashaqqatli yo'limiz barchamizga saboq bo'lishi, bugungi voqelikni teran tahlil qilib, mavjud tahdidlarga nisbatan doimo ogoh bo'lib yashashga da'vat etishi lozim. O'z tarixini bilmaydigan, kechagi kunini unutgan millatning kelajagi yo'q. Bu haqiqat kishilik tarixida ko'p bora o'z isbotini topgan". Vatanimiz milliy mustaqillikni qo'lga kiritganidan keyin tarixiy haqiqatni mafkuraviy tazyiq va ta'sirlardan xoli tarzda, xolisona va haqqoniy, adolat va tarixiylik nuqtai nazaridan xalqimizga yetkazish imkoniyati yuzaga keldi.

O'zbekiston tarixan olib qaraganda juda ham qadimiy davlatlar qatoridan joy oladi. Uning bu ko'hnaligi nafaqat moddiy balki, madaniy qadriyatlarda ham o'z ifodasini topgan. Bu an'ana hamda udumlarimiz etnograf olimlar, tarixchilar va sayohatchilar o'z asar va kundaliklarida ko'plab ma'lumotlar keltirib o'tganlar.

Bunga misol qilib Rui Gonsales de Klavixoning “Kundalik” hamda Xerman Vamberining “Sayohatnoma” asarlarini keltirib o‘tishimiz mumkin.

Shuningdek, K.Shoniyozov ilmiy nazariy asarlarida o‘zbek xalqining etnik tarixi, moddiy va ma’naviy hayoti xususan, to‘y marosimlari to‘g‘isida qimmatli ma’lumotlar keltirilgan, Muallif o‘zbek nikoh to‘yining barcha jarayonlariga: sovchilik, fотиha, bevosita nikoh to‘yi urf-odatlariga va to‘ydan keyin o‘tkaziladigan udumlarga alohida e’tibor qaratadi.

Etnografiyaning nazariy muammolari sirasiga kiruvchi ma’naviy madaniyatning muhim qismi bo‘lgan oila-nikoh masalalariga bag‘ishlangan mutaxassislarning ilmiy ishlariga. A.Doniyorov, G.Zununova, K. Kubakov, M. Kosven, Hoji Muin, N.Azimova, S.Davletova, M.Ibragimova, X.Ismoilov, I.Jabborov, K.Shoniyozov, O.Bo‘riyev, A.Ashirov ilmiy ishlari maqolaning uslubiy asoslarini belgilab olishga yordam berdi. Dala etnografik materiallari suhbat va shaxsiy kuzatish asosida to‘plandi. Maqolada tavsifiy va qiyosiy tahlil, tarixiylik, tizimli yondashuv, sematik- semiotik nazariya usullaridan foydalanildi.

Mustaqillik bizga qadim qadimdan ota bobolarimizdan meros urf odatlarimizga erkin amal qilish imkonini berdi. Shu o‘rinda azaldan to‘y-tomosha oshuftasi o‘zbek xalqining to‘y marosimlari bilan bog‘liq an-a‘nalari hamda rasm-rusmlari faqatgina xursandchilik va shodiyonalik bo‘libgina qolmasdan, balki, muayyan maqsadga qaratilgan, asrlar davomida rioya qilinib kelinayotgan diniy udumlar majmui hamdir. To‘y-bashariyat aql zakovati, tabiiy, ma’naviy-axloqiy va huquqiy ehtiyojlari, talablari asosida vujudga kelib, uzoq tarixiy taraqqiyot bosqichlarini bosib o‘tib, hozirgi kunimizgacha yetib kelgan va istiqbolda ham ma’naviy qadriyatlarimiz tarkibida mustahkam saqlanib keladigan noyob hayotiy marosimlar majmuidir. Darhaqiqat, to‘y deb ataluvchi so‘z anglatgan marosimlar hamma vaqt hamma joyda kishilarning talabi, ehtiyoji bilan o‘tkazilar ekan, ushbu hayotiy hodisaning turli elatlar va xalqlar va millatlardagi vujudga kelish tarixi,

shakllari, tarixiy jihatdan kasb etgan xususiyatlarini o'rganish, uning tarkibida saqlanib qolgan umuminsoniy, milliy va mahalliy ijobiy an'analarni saqlab qolish: qoloq, davr talablariga mos kelmaydigan jihatlarni isloh etish, kamxarajatli, ixcham to'ylar qilishga xalqimizni odatlantirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda.[2-65]

Tarixiy manbalarda saqlanib qolgan ma'lumotlarga qaraganda "to'y"-atamasi turkiy so'z bo'lib, "toy" yoki "qurultoy" shaklida mo'g'ullar va chig'atoy xonlari davrida ham keng qo'llanilgan. XIV asrda Movarounnahr hududiga sayohat qilgan arab sayyohi Ibn Batuta esdaliklariga asosan "toy"-bu har yili o'tkaziladigan yig'in (qurultoy) bo'lib, unda Chingizxon avlodlari, amirlar va turkey beklar, obro'li ayollar va lashkarboshi ishtirok etgan. Yakunlangan muddati 1864 yil 5 may bo'lgan "Tavorixi xorazmshoxiya" tarixiy asarida uchraydigan ma'lumotga ko'ra, vazir Xasan-Murod qushbeginig o'g'li Muhammad Yusufbek xonning qiziga uylangan bo'lib, ziyofat-toy (to'y) bir necha kun davom etgan. Tadqiq etilgan aksariyat ma'lumotlar asosida, "to'y" –qadim zamonlardan beri doimo katta jamoa, yuqori martabali zadogonlar, katta hajmdagi yig'in, cheklanmagan miqdordagi ziyofat va dabdaba bilan uzviy bog'liq bo'lgan odatligi aniqlandi.

O'zbek to'y marosimlari davrlar o'tishi bilan qisman o'zgarib borgan va har bir etnik guruhda o'ziga xos xususiyatlari bilan o'zaro farq qiladi. Qadimdan meros bo'lib kelayotgan to'y marosimlari islomgacha va islomdan keying ayrim magik xarakterga ega bo'lgan udumlarning hozirgi zamonaviy odatlar bilan qorishib ketganligini millatlar o'rtasidagi aloqalarning globallashuvi natijasidir. Jamiyatning asosiy bo'g'ini hisoblanmish oila munosabatlari nikohdan boshlanadi. Bunda ikki yoshning yangi hayotga qadam qo'yayotganligi el-ulus, qo'ni-qo'shnilarga ma'lum qilinib, ularning turmush qurishga kirishayotganligi e'tirof etiladi. Ana shu nikoh to'yi o'zbek xalqida boshqa to'ylardan to'y ishtirokchilari tomonidan murakkab urf-odatlar va irim-sirimlarning bajarilishi, ko'plab qadimiy e'tiqod va topinishlarning

masalan, fetishizm, totemizm, ajdodlar ruhiga sig'inish, olov va boshqa bir qator demonologik ko'rinishlar izlarining mavjudligi bilan ajralib turadi.

O'zbek xalqinig uzoq tarixga ega yana bir to'y marosimi beshik to'yidir. Ushbu to'y nikoh to'yinig mahsuli bo'lib, oilada tug'ilgan ilk farzand sharafiga beriladi. Bunda chaqaloqning ona tomondan qarindoshlari chaqaloqqa beshik va zarur bo'lgan barcha buyumlarni karnay-surnay sadolari ostida olib borishadi.

Millatimizning qadimgi to'ylaridan yana biri sunnat(xatna) to'yidir, undan maqsad islomning sunnatini bajarishdir. To'y o'g'il bolalarning tog' yoshlarida, ya'ni 1-3-5 yoshlarida o'kaziladi. To'y oldidan xatmu qur'on marosimi o'tkazilib, elga osh tortish va to'y bolaga ezgu tilaklar tilash bilan yakunlanadi.

Umuman olganda, xalqimizning tarix sinovlaridan o'tgan bayramlari marosimlari, urf-odatlari xalqimizning milliy xususiyatlari, qadriyatga aylangan xalqchilik ruhi bilan sug'orilgan jihatlarini, halollik, poklik, mehnatsevarlik xislatlarini namoyon etadi. Xalqning o'ziga xos milliy, ruhiy ko'rinishlarining barchasi xalq to'ylarida o'z ifodasini topadi. Aynan mazkur marosimlar va odatlar yashovchanligining asosiy sababi ularning asosiy mazmun mohiyati hamda maqsadi kelajak avlod davomiyligini ta'minlashga qaratilganligi bilan xarakterlanadi

Ammo so'nggi kunlarda xalqimiz orasida to'y marosimlaridagi asosiy e'tibor yoshlarning baxtli bo'lishiga emas, quda tomonning to'y uchun qilgan xarajati miqdoriga qaratilmoqdagiki, bu jamiyatning ma'naviy muhitiga salbiy ta'sir o'tkazmoqda. Kuzatishlar shuni ko'rsatmoqdaki, aholining aksariyat qismi orasida to'y marosimlari uchun sarf-xarajatlarning oshib borayotganligi, isrofgarchilik, ko'p sonli mehmonlarning taklif etilishi-bu yillar davomida kutilgan orzu-havasning yaxshi niyatda amalga oshirilayotganidan ko'ra, xalq orasida "kim o'zarga" obro' talashishga aylanib qolgan. Natijada so'ngi kunlarda milliy to'y an'analarimizga aloqasi bo'lmagan, ayrim qo'shtirnoq ichidagi urf-odatlarga mos bo'lish uchun daromadlariga yarasha emas, balki qarz olib bo'lsada, katta sarf-xarajat

qilishmoqda. Buning oqibatida to'ydan keyin kelib chiqadigan kelishmovchiliklar yoshlarimizni ajrashib ketishlariga ham sabab bo'lmoqda, yoki oilani bir necha yillar davomida qiynalib yashashga majbur qilmoqda. Yuzaga kelgan vaziyatni e'tiborga olib diniy ulamolar, imom-xatiblar aholi orasida marosimlarda isrofgarchilikka yo'l qo'yib bo'lmasligi, islom dinida to'ylar va ma'rakalarda katta sarf-xarajatlar oqlanmasligi haqida tushuntirish ishlarini olib bormoqda. Yuqoridagi mavjud vaziyatni inobatga olib O'zbekiston Respublikasining parlamenti 2019 yil 14 sentabr kuni "To'y hashamlar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar, marhumlarning xotirasiga bag'ishlangan tadbirlar o'tkazilishini tartibga solish tizimini takomillashtirish" to'g'risidagi qarorni qabul qildi. Qarorda har xil ko'ngilsizliklarning oldini olish maqsadida to'y hashamlar va boshqa oilaviy tadbirlarning davomiylik vaqti hamda chaqiriladigan mehmonlar soni aniq belgilandi. Shuningdek qarorda to'y marosimlarining katta xarajat talab etadigan har bir qismiga to'xtalib, asosiy e'tibor to'ylarning ixchamligi va kamxarajatli qilib o'tkazilishiga qaratilgan.[5-Oliy Majlis qarori]

Xalqimiz azaldan saxiy, mehmondo'st xalq. Ammo me'yordan oshgan har qanday holat, zararga yo'liqtirishi mumkinligini hisobga olib, to'ylarning ortiqcha dabdabali bo'layotganligi va buning oqibatida yuzaga kelayotgan moddiy qiyinchiliklar hamda isrofgarchiliklarning oldini olsak maqsadga muvofiq bo'lardi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ashirov A.A. O'zbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. –T., 2009.
2. Klyashtorniy S.G. Qadimgi turkey runic yodgorliklari O'rta Osiyo tarixi uchun manba sifatida.-M., 1964
3. Mahmud Qoshg'ariy Devonu lug'atut turk.-T., 1960.
4. O'zbekiston Respublikasining parlamenti 2019 yil 14 sentabr kuni "To'y hashamlar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar, marhumlarning

xotirasiga bag'ishlangan tadbirlar o'tkazilishini tartibga solish tizimini takomillashtirish" to'g'risidagi qarori.

5. Шаниязов К. Узбеки-карлуки.
6. Дониёров А.Х. Марказий Осиё халқлари этнографияси, этногенези ва этник тарихи фани бўйича ўқув-услубий қўлланма.
7. Зунунова Г.Ш. Материальная культура узбеков Ташкента: трансформация традиций. – Ташкент,
8. Кубаков К. Тўй ва тўй маросимлати ўтмишда ва hozir. авлоди, 2002.
9. Hoji Muin. To'yu va aza marosimi haqinda // Mehnatkash tovushi, 1919. 22 – mart.
10. Азимова Н.Х. Система традиционного воспитания детей в узбекских сельских семьях (на примере Андижанской области). Автореф. канд. дисс.-.ист. наук. 1987.